

**ВЪЗДЕЙСТВАЩАТА ОБРАЗНОСТ НА СРАВНЕНИЯТА
В РЕАЛИТИ РОМАНА НА БОЯН БИОЛЧЕВ
„АНТАРКТИДА – ОКОТО НА КОСМОСА”**

доц. д-р Веселина Ватева
Бургаски свободен университет

**THE INFLUENCING FIGURATIVENESS
OF THE COMPARISONS IN BOYAN BIOLCHEV'S REALITY NOVEL
„THE ANTARCTIC – THE EYE OF THE COSMOS”**

Assoc. Prof. Veselina Vateva
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: В статията се анализират сравненията в романа на Боян Биолчев „Антарктида – окото на космоса”. Преобладаващите сравнения са непредикативни. Сред тях се обръща внимание на образните сравнения, създадени на основата на лексеми с метафорично значение. Разглеждат се още сравнения реминисценции и такива, в които признакът за сравняване е експлициран езиково чрез епитет или чрез изречение. Представят се и някои по-рядко срещани предикативни сравнения.

Ключови думи: *непредикативни и предикативни сравнения, сравнения реминисценции, образни сравнения.*

ABSTRACT: In the article, the comparisons in Boyan Biolchev's novel „The Antarctic – the Eye of the Cosmos” are analyzed. The prevailing comparisons are non-predicative. Among them, attention is paid to the figurative comparisons created on the basis of lexemes with metaphorical meaning. Reviewed also are comparisons reminiscences and those, in which the comparison criterion is linguistically explicated through an epithet or through a sentence. Presented are also some rarely met predicative comparisons.

Key words: *non-predicative and predicative comparisons, comparisons reminiscences, figurative comparisons.*

Романът на Боян Биолчев „Антарктида – окото на космоса” е не само интригуващ разказ за непознатия и атрактивен леден континент, но и за вечно неспокойния и устремен към неизвестното, прекланящ се пред величието на природата, човешки дух. Авторът нарича произведението си реалити роман, защото, от една страна, разкрива документални факти от експедицията, а от друга страна, ги пречупва през характерните за жанра роман композиционни и сюжетни особености. Изключително впечатление прави оригиналният и изящен стил на Боян Биолчев. За неговия експресивен изказ особено типични са образните сравнения. От една страна, самите те пресъздават неочаквани и

*Въздействащата образност на сравненията
в реалити романа на Боян Биолчев „Антарктида – омото на космоса”*

въздействащи на въображението образи, а от друга страна, допринасят за осветляването на определени черти в образите на героите.

Традиционно в научната литература, посветена на сравнението, се посочват три части в неговата структура. Хр. Станева описва първата част като „сравняваното понятие, което е известно в контекста и за което трябва да се съобщи нещо ново, допълнително... Втората част означава признака или общото, което служи като основа за сравнение... Третата част е сравняващото понятие, което не се съдържа в основното съдържание на речевия изказ, а се привлича само като експонент на сравнението. Характерно за сравняващия обект е, че признакът, който служи като основа за сравняване, е характерен, типичен за него, но в същото време той не се откъсва от другите признаци, които заедно с него създават основата за сравняване” (Станева, 1981: 4).

Б. В. Томашевски определя следните членове на сравнението: 1) това, което се сравнява – „предмет”; 2) това, с което се сравнява – „образ”; 3) това, на основание на което се сравнява едното с другото – „признак”. Авторът отбелязва, че „с най-голяма пълнота се представя предметът. Що се отнася до образния компонент на сравнението, то той не се представя в целия си обем”, а само с този признак, който е необходим за даденото съчетание (Томашевски, 1983: 204-205).

З. И. Хованска посочва, че сравнението, което отделя и характеризира определени свойства на обекта по пътя на съпоставянето му с други предмети, притежава редица лингвистични признаци с различна устойчивост и инвариантност. От семантична гледна точка авторката обръща внимание на два признака, отнасящи се до втория компонент на сравнението. „Първо, в тази позиция често се актуализират свободни значения, за сметка на които се конкретизира и образно се представя характеризираният предмет или явление. Другият семантичен признак на сравнението се явява непълната актуализация на втория компонент” (Хованска, 1984: 300-301).

Върху семантиката на сравнението и върху същността на признака за сравняване разсъждава и М. Велева – „Сравнението, както е известно, е свързване на думи от различни смислови кръгове, което поражда образни асоциации. База за сравнението е общ смислов признак в състава на двете думи. Действената сила на сравнението зависи от избраната база за сравнение. Целта е да се актуализира някакъв признак на сравнявания обект, без да се назовава директно (изразява се асоциативно, чрез сравняване с друг обект). Затова някои автори изтъкват като съществена черта на емоционално-оценъчното сравнение преносната употреба на втората дума (сравняемото, това, с което се сравнява), мотивираната от контекста актуализация на определен признак в нейното значение” (Велева, 1988: 25).

Хр. Станева прави много обстойна класификация на сравненията по различни признаци. Според синтактичната им структура ги разделя на непредикативни (с предлога като или с предложните съчетания – във вид на, подобно на и с наречието-предлог сякаш); предикативни (въведени в сложно изрече-

ние със съюзите както, като че ли, като че, сякаш, като да). Според граматическата категория на главния член сравненията са със съществително, прилагателно, местоимение, наречие, числително, глагол. Според синтактичната функция на сравнителните съчетания – сравнение, несъгласувано определение, приложение, косвено допълнение, съставно именно сказуемо (в просто изречение) и различни видове подчинени обстоятелствени изречения. Според семантиката си сравненията са разделени на: образни (отличават се с експресивност и емоционална наситеност) и логико-уточнителни (обикновено поясненията непознато с познато, имат само познавателна стойност). Според авторството сравненията са индивидуални (създават се непосредствено в потока на речта и имат емоционално-експресивна функция) и традиционни (употребяват се от целия езиков колектив; към тях се отнасят и сравнения фразеологизми). Според наличието или отсъствието на основа за сравняване – положителни сравнения (най-общо при тях признакът за сравнение се съдържа и в двете съпоставими понятия – тук се отделят няколко вида: признакът е експлициран езиково; градиращи – признакът е представен от няколко синонима; серийни – за сравнение се привличат не един, а няколко предмета с общ признак; реминисценции – сравняването става с историческа личност) и отрицателни сравнения (отрича се наличието на признака основа за сравнение в сравняваното понятие – характерни са за народните песни).

В романа на Боян Биолчев преобладават непредикативните сравнения с предлога *като*. Между тях по-рядко са употребени логическите сравнения, които само разширяват образа на сравнявания обект чрез лексеми в пряко значение – *Емо Прокопов, мъж като скала...* (с. 16); *Прегръдки като на гара, провиквания като на мач, жестове като в ням филм* (с. 75); *Тече говор като в реклама на лекарства, смях като в детска пиеса и пиене като в руски филм* (с. 75).

Повечето сравнения са образни, създадени на основата на лексемите с метафорично значение. Чрез тях авторът сътворява експресивни и оригинални образи и внушава представата за своите вълнуващи преживявания. Тези сравнения въздействат върху въображението и емоциите на читателя, активизират мисленето му и стремежа да търси общия признак между сравняваните обекти – *Пимпирев наистина се извисява като императорски пингвин* (с. 12) (общият семантичен признак е ‘достолепие, височина, представителност’); *Винаги съм се питал дали масата изглежда в очите на геодезист като разстлана карта* (с. 13) (съдовете и храната на масата са представени метафорично като географски обекти върху карта); *От другия джоб на раницата измъква дванадесет метални чашки като гилзи от спечелено сражение* (с. 14) (чашките метафорично се сравняват с гилзи от спечелено сражение, защото Емо е успял при проверката на митницата да опази само една луканка и чашките); *Водата леко се набраздява от проникналия чак тук като въздишка на индиански бог бриз* (с. 16) (общият семантичен признак е ‘ефирност, лек полъх’); *И наистина аз вися от тавана и се кандилкам като*

*Въздействащата образност на сравненията
в реалити романа на Боян Биолчев „Антарктида – окото на космоса”*

език на църковна камбана (с. 18) (общият семантичен признак е ‘нестабилност, люлеене’); *От лицето му изчезват японските очи, на тяхно място се изцъклят очи като пулове на табла* (с. 19) (очите се сравняват метафорично с пулове на табла, защото от изненада притворените японски очи се разширяват и се уголемяват колкото пулове); *Ако ураганът беше човек, нямаше да позволи да му бъркат в окото. Е, не е човек, но може би е циклоп, защото има само едно око. Изплюваме от него като ненужно попаднала прашинка* (с. 20) (общите семантични признаци са ‘нещо, което не е необходимо, което е излишно’ и ‘нищожни размери’); *Лодката достига до брега и ностът ѝ се приплъзва върху полегатите камъни. Излитаме като тапи от шампанско право в обятията на събратята* (с. 22) (движението на хората се сравнява метафорично с излитането на тапи от шампанско, защото е устремно, с висока скорост, целенасочено); *Но стой ти цял ден на въздух, който се лепи като скоч по откритите части на лицето, върни се в базата като от морга и опитай да съживиш тялото си в анемично загрялото помещение, без да изпиеш две бързи чаши* (с. 23) (допирът на ледения въздух се сравнява с лепенето на скоч по лицето, тъй като това е твърде болезнено, а пък влизането в моргата се свързва с много студено място); *Испанците имат доста по-строг режим в базата си и свободното дрънчене на чаши при нас им звучи като въздишка на ангели* (с. 75) (общият семантичен признак между свободното пиене на алкохол и въздишката на ангели е ‘висше удоволствие’, ‘райско блаженство’).

Всички сравнения в романа на Боян Биолчев са положителни, т.е. признакът основа за сравнение е налице, той не се отрича. Между тях се открояват сравнения реминисценции и сравнения, в които признакът е експлициран езиково.

Сравненията реминисценции не се отнасят само до известна личност, те се отличават с различни особености и затова са оригинални и впечатляващи – *Слънцето до единадесет вечерта се къпе в рубин и злато като в стихотворение на Смирненски* (с. 39) (сравнение, създадено по аналогия с цветовете в поезията на известния български поет Хр. Смирненски; в стиховете му преобладават лексеми, съдържащи семите ‘пурпурно’, ‘искрящо’, ‘пламък’, ‘блясък’); *Двата върха, високи към две хиляди метра, отвесни в почти половината си ръст, са плътно обледенени, сякаш са напръскани с глазура от амбициозен сладкар или най-малкото ги е опаковал Христо* (с. 45) (сравнение с произведение на известния американски скулптор и художник от български произход Христо Явашев, Христо); *Вятърът се завихря над тенекиената конструкция и с фучене пада надолу като котка от ламаринен покрив* (с. 53) (сравнение по аналогия със заглавието „Котка върху горещ ламаринен покрив”, пиеса от американския драматург Тенеси Уилямс); *Денят започва с грандиозно кихане и кашляне, след което се разнася дрънкане на тенджерци, неотстъпчиво и продължително, все едно че някой ги е търколил по прочутото стълбище от връх Шипка* (с. 63) (сравнение, ос-

новано на връзка с известно историческо място – паметника на връх Шипка); *Но след замисляне става очевидно, че наблюдаваме типично поведение на сурикат като в предаване на Нешънъл Джеографик* (с. 65) (сравнение, в което е употребено името на научно-популярно предаване по телевизията); *Ами ако не бяха на две крачки базите ни (на испанците и нашата), това бунгало щеше да си стърчи на острова като паметник на незнайния антарктик* (с. 74) (сравнение с обект от социалистическото минало – паметник на незнайния воин); *И тримата американци са нахлутили наши рекламни шапки, сякаш не ние сме влезли в НАТО, а те във Варшавския пакт* (с. 89) (сравнение, свързано с военно-политическия съюз на социалистическите страни в миналото – Варшавския договор).

В част от сравненията признакът, въз основа на който е изградено сравнението, е езиково експлициран. Той може да бъде изразен чрез епитет, чиято семантика допълва характеристиката на образа и внушава по-ярко емоционалното отношение на автора – *Вкопчава се в трилитрова туба с минерална вода и съдържанието ѝ гръмко изчезва в него като през отпушен сифон* (с. 21) (епитетът съдържа семата ‘звучност’, ‘гръмкост’); *А той стои, подпрян на лопатата като уволнен общ работник* (с. 31) (семата на епитета е ‘ненужен’, ‘излишен’); *В помещението се е настанил като досаден съсед як расов студ* (с. 40) (семата на епитета *досаден* е ‘отегчителен’, ‘неприятен’, а на епитетите *як* и *расов* – ‘много здрав, силен’); *Ципът на палатката изсвистява и през отвора като от прокопан канал на бягащи затворници се подава главата на въпросния Георги* (с. 43) (семите на епитетите се свързват със значението ‘много тесен отвор, защото бягащите затворници не са в състояние да направят по-широк’).

При две от сравненията епитетът е разширен в обособена част, която допринася за създаването на още по-интересен и оригинален образ – *Вътре става толкова ярко, че смрачените души на членовете на експедицията започват трепкащо да припламват като свежички, духнати върху тортата от рожденик асматик* (с. 44) (епитетът *духнати*, освен че съдържа семата ‘угасване’, се обогатява и от семата ‘мъчително угасване’, внушена от лексемата *асматик* в обособената част); *Две ярко боядисани полукълба като от срязана на две диня, захлупена със семките към земята* (с. 71) (в това сравнение има няколко епитета – *ярко* и *боядисани* съдържат семата ‘цвят’, *срязана* и *захлупена* (заедно с обособената част) включват семата ‘полукълбо’ – това е картинно пресъздаденият образ на спалните помещения на испанските антарктици, напомнящ някакъв извънземен обект).

При други сравнения Боян Биолчев представя признакът за сравнение не чрез епитет, а чрез изречение, което още повече допринася за цялостното изграждане на образа – *Времето на кораб тече като в пясъчен часовник. Ама пълен с мокър пясък* (с.16) (общият семантичен признак е ‘бавно’, който се допълва от именното изречение със семата ‘изключително бавно’); *Често сравняват бурното вълнение с пералня, но това тук е пералня, която рабо-*

*Въздействащата образност на сравненията
в реалити романа на Боян Биолчев „Антарктида – окото на космоса”*

ти в центрофуга, която също работи (с. 20) (общият семантичен признак е ‘силно люлеене’, който се разширява чрез подчинените изречения със семата ‘неимоверно силно люлеене’).

Още по-задълбочено се вниква в същността на основата за сравнението, когато едновременно признакът е експлициран чрез епитет и семантиката му е обяснена в изречение – *Водите на протока са толкова спокойни, че зад кърмата се разтваря като ветрило красива бяла следа, сякаш сътворена от маринист, който се опитва да нарисува коледна елха* (с.15) (семите на епитетите ‘красота’ и ‘белота’ се допълват от подчиненото изречение, описващо художника маринист, който се опитва да нарисува сред морските вълни бяла коледна елха); *Разгъването на гумения маркуч на студено е като при цирковия питон преди представление. Там нарочно държат змията на хладно, за да е ленива* (с. 33) (семантични признаци са два – ‘студено’ и вторият се експлицира от простото изречение след сравнението – ‘ленив’); *От сутринта прозорецът е мрачен като окото на един мой съсед. Казвам „окото” в единствено число, защото винаги съм имал чувството, че му се свида да ме погледне с двете* (с. 50) (общият семантичен признак, който се съдържа в епитета *мрачен*, е ‘неприветлив’; той се допълва от следващото изречение със семите ‘неучтив’, ‘нелюбезен’);

Предикативните сравнения се срещат по-рядко и са въведени със съюзите *сякаш* и *все едно че* – *Свършили са всичкото пиене и радиграмите им звучат, сякаш са изпратени от „Титаник”* (с. 6); *Хората са радостни, сякаш сме открили нефт и ще започнем от утре да го продаваме на „Лукойл”* (с. 33); *В такива случаи писателите от моята порода развиват теории, че впечатленията трябва да отлежат в съзнанието ти, сякаш са пациенти в болница и се налага да чакаш да ги изпишат* (с. 50); *Наближаваме тесния полуостров, в чийто край над океана стърчи източена като рог скала. Все едно че отминаваме гигантска глава на каменна пепелянка* (с. 70); *Толкова са малки (багерчетата), сякаш са предназначени за прекопаване на саксии с палми* (с. 71); *Испанците ни посрещат с такава искрена радост, сякаш сме дошли да искаме булка, а не генератор* (с. 71); *Цялата група се е струпала на прозореца и гледа как по ледника от Крумов камък се спускат подскачащи светлинки, все едно че миньорска бригада тича направо от мината* (с. 75); *Той (Хорхе) се срина тука в гъгла, все едно че разпаря чувал с ориз* (с. 77).

На границата между непредикативните и предикативните сравнения са тези, образувани с глагола *прилича* – *Матросите...междувременно успяват да издърпат и от другия борт рачила, във всяко от които шават по един два краба. Те приличат на гигантски червени паяци с дълги почти метър крака* (с. 12); *Морето прилича на крем супа с кротони* (с. 22).

В романа на Боян Биолчев „Антарктида – окото на космоса” преобладават образните сравнения. Те обогатяват характеристиката на представяния герой или обект и внушават емоциите на автора. Тези сравнения са особено въздействащи върху въображението на адресата, защото го подтикват да търси

общия семантичен признак между сравняваните явления. Сравненията са еднакво експресивни и когато този признак не е експлициран езиково и читателят трябва да го открие, и когато е изразен чрез епитет или изречение, тъй като тогава ярко разкрива авторовото отношение.

Литература:

1. Veleva, M. Stilistika na zhurnalisticheskite zhanrove. Izdatelstvo „SU „Sv. Kl. Ohridski”, Sofiya, 1988.
2. Staneva, H. Struktura I stilistichna funktsiya na sravneniyata. Izdatelstvo „Narodna prosveta”, Sofiya, 1981.
3. Tomashevski, B. Stilistika. Izdatelstvo Leningradskogo universiteta, Leningrad, 1983.
4. Hovanska, Z. Stilistika frantsuzkogo yazika. Izdatelstvo „Visshaya shkola”, Moskva, 1984.